

Tiedolla vaikuttaja

Niina Timosaari:

Edvard Westermarck. Totuuden etsijä.

Gaudeamus 2017. 308 s. ISBN 978-952-495-426-6.

Edvard Westermarckia käsittelevä tuore historiategos perustuu Niina Timosaaren toukokuussa 2016 tarkastettuun, Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian oppiaineeseen tehtyyn väitöskirjaan *Tieteen keinoin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta: Edvard Westermarck ja sukupuolta, seksuaalisuutta ja avioliittoa koskevat lainuudistusvaatimukset*. Suomenruotsalaisessa, liberaalissa sivistysporvariperheessä varttunut Edvard Westermarck (1862–1939) on edelleen yksi kansainvälisesti tunnetuimpia ja menestyneimpiä suomalaisia tutkijoita. Teos osoittaa, että mittavaa Westermarckin moraalifilosofiaa, psykologisia ja sosiaaliantropologisia näkemyksiä arvioivaa tutkimusta on mahdollista täydentää uusilla ja ajankohtaisilla näkökulmilla.

Westermarck oli vuosina 1907–1930 London School of Economics’in vertailevan sosiaaliantropologian professori ja hän toi brittiläisen sosiologisen tutkimusperinteen Suomeen. Vuosina 1906–1918 hän toimi Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian professorina ja rehtorina 1918–1921. Åbo Akademin filosofian professorina hän oli 1918–1932. Westermarckia pidettiin omana aikanaan länsimaiden johtavana avioliittotutkijana. *Edvard Westermarck. Totuuden etsijä* osoittaa, että hän oli myös poliittisia ja yhteiskunnallisia kannanottoja esittänyt tutkija-aktivisti aikana, jolloin tieteelliseen tietoon pohjautuvat näkemykset yhteiskunnasta ja ajatukset yksilön vapaudesta alkoivat lopullisesti ohittaa kristillisen maailmankatsomuksen antamat normit. Vahvan selkänöjan Westermarckille antoi uusi tieteenala, sosiologia, jonka uskottiin tarjoavan objektiivista tietoa yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemiseen.

Vaikka Timosaari ei sijoita teosta biografisen historian tutkimuksen kenttään, kyseessä on osa-elämäkerta, jossa tarkastellaan sitä, miten Westermarck osallistui tutkimuksillaan ja julkisilla esiintymisillään ”sukupuolireformin” edistämiseen. Timosaarelle sukupuolireformi on analyttinen käsite, joka viittaa sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja avioliittoon liittyvän lainsäädännön kritisointiin ja uudistustyöhön. Tutkimus käsittää koko Westermarckin aktiivisen uran 1890-luvun alusta aina 1930-luvun loppuun saakka. Vaikka Westermarckin tutkimuksia luettiin muuallakin Euroopassa ja myös Yhdysvalloissa, hänen varsinainen toimintaympäristönsä paikantui Isoon-Britanniaan ja Suomeen.

Teos tarjoaa aikaisempaa yksityiskohtaisemman kuvan Westermarckin osallistumisesta aikakauden sukupuoli- ja seksuaalisuuskeskusteluun ja antaa lisää tietoa hänen moninaisista sosiaalisista verkostoistaan. Timosaaren tavoitteena on kyseenalaistaa kaksisijakoinen kuva Westermarckista joko vallitsevan avioliit-

toinstituution konservatiivisena pönkittäjänä tai oman aikansa kulttuuriradikaalina.

Lyhyen johdantoluvun jälkeen teos jakaantuu neljään temaattiseen päälukuun. Ensimmäisessä pääluvussa 'Totuuden puolesta tekopyhyyttä vastaan' Timosaari aloittaa kuvaamalla Westermarckin tieteellistä ajattelua ja työskentelytapoja. Seuraavaksi hän tiivistää tämän avioliitto- ja moraalitutkimusten tulokset ja arvioi niiden vastaanottoa. Lopuksi hän tarkastelee Westermarckia kristinuskon käytännön kriittikkona ja uskonnonvapauden kannattajana suhteessa hänen moraalifilosofiaansa.

Kyseinen taustoittava luku tarjoaa lukijalle paitsi erinomaisen aatteellisen pohjan ymmärtää seuraavien lukujen aiheita myös pohjustaa teoksen olennaisinta tutkimustulosta. Timosaaren mukaan Westermarck nimittäin perusteli lakireformitarpeita vetoamalla järkeen ja tutkimustietoon nojaavaan tarkkailijaposition. Hänen mielestään "moraalikapinallisten" tehtävänä oli kyseenalaistaa totuttuja moraalisaantöjä ja toimia edistuksen airuina, järjen ja suvaitsevaisuuden edistäjinä ja ihmisten moraalitunteen kehittäjinä.

Westermarck kirjoitti ja esitelmöi erilaisista aihepiireistä aina näennäisen puolueettomasti mutta kuitenkin vähintään epäsuorasti kantaa ottaen. Kolme seuraavaa, napakasti nimettyä päälukua ovatkin empiirisiä ja aatehistoriallisia kuvauksia Westermarckista juuri tällaisena moraalikapinallisena. Jokaisessa niissä on toistuva rakenne: kunkin aihepiiriin yhteiskunnallinen tausta avataan, Westermarckin näkemykset ajankohtaisista moraalikysymyksistä analysoidaan, vastaanotto ja vaikutukset käydään lävitse, ja esitellään hänen aktiivinen toimintansa erilaisissa yhteisöissä, jotka hyödynsivät vaikuttamistyössään Westermarckin tutkimustuloksia. Jäsennyksellisesti ratkaisu on hieman mielikuvituksen, mutta rakenteellisesti erinomaisen selkeä.

Lukija löytää monin paikoin hyvin modernilta vaikuttavan Westermarckin. 'Kumppanuusavioliittojen puolustaja' -luvussa Timosaari käsittelee Westermarckin kritiikkiä ajan avioliittolainsäädäntöä kohtaan. Westermarck kannatti miehen ja vaimon lainsäädännöllistä yhdenvertaisuutta ja käytti tieteellistä auktoriteettiaan naisten emansipaation tukemiseksi. Englantilaiset ja kotimaiset naisasiajärjestöt olivat hänelle tärkeitä yhteistyökumppaneita ja monet naisasianaiset viittasivat hänen teksteihinsä. Suomessa hän kuului vuonna 1892 perustetun Naisasialiitto Unionin piiriin, jossa vaikutti myös useita hänen lähisukulaisiaan ja tuttaviaan, aktiivisimpana sisko, kirjailija Helena Westermarck. Aikaisemmassa tutkimuksessa on jäänyt vähemmälle huomiolle sukupuoli-reformin sivujuonne, avioeroa koskevan lainsäädännön liberalisointityö. Se sisälsi vaatimuksia eroperusteiden lisäämisestä, sopimusperusteisen avioeron mahdollistamisesta, eroprosessin tekemisestä halvemmaksi sekä sukupuolten yhdenvertaisuudesta. Tämä tematiikka saa luvussa osakseen syvällisen ja sivumäärältään laajan kuvauksen, mikä on syytä lukea kirjan ansioksi.

Väitöskirjastaan ansiosta *Edvard Westermarck. Totuuden etsijä* on laajaan alkuperäisaineistoon ja teki-jän paneutuneeseen tutkimuskirjallisuuden läpikäyntiin pohjautuva historiantutkimus. Timosaari on Westermarckin omaa ääntä etsiessään käyttänyt laajasti tämän tutkimuksia sekä myös muuta kirjallista materiaalia ja henkilökohtaista aineistoa, esimerkiksi muistelmia ja kirjeenvaihtoa. Vastaanoton osalta lähdeaineisto kattaa muun muassa sanomalehtiä ja monien aikalaiskirjoittajien omia tutkimuksia. Westermarck oli uransa aikana tekemisissä monien nimekkäiden länsimaisten yhteiskuntatieteilijöiden kanssa ja he saattoivat omista tutkimuksissa häneen myös viitata. Teoksen lopusta löytyvän nimihakemiston avulla lukija löytää nopeasti itsensä näiden moninaisten tieteellisten verkostojen parista.

Kontekstoivana aineistona Timosaari käyttää muun muassa aikakauden lainsäädäntöä ja lakiuudistustyön kommentaareja. Luettelo tutkimuskirjallisuudesta on pitkä ja laadukas, ja Timosaari onkin onnistunut rakentamaan syvälliset historiallis-yhteiskunnalliset kontekstit tutkittavien, toisistaan usein erillisten moraalikysymysten ympärille. Alkuperäisaineisto ja tutkimuskirjallisuus ovat hyvässä dialogissa keskenään kautta teoksen. Loppuviitteet johdattavat asiasta kiinnostuneen lukijan vielä syvällisempiin yksityiskohtiin.

'Valikoitu vanhemmuus: Eugeniikka ja syntyvyyden säännöstely' -luvussa Timosaari käsittelee ensin Westermarckin myötimielisiä käsityksiä "rodunjalostuksesta" ja terveyteen liittyvistä avioliittoaesteistä. Varsinkin kysymystä eugeniikasta ei ole aikaisemmassa Westermarck-kirjallisuudessa käsitelty, vaikka hän tutki esimerkiksi lapsensurmia ja esitti näkemyksiä abortista ja ehkäisymenetelmistä. 'Norminvastainen seksuaalisuus' -luvun alkupuolella analyysin kohteena on Westermarckin työ aviottomien lasten ja äitien oikeudellisen aseman kohentamiseksi, missä yhteydessä hän pohti muun muassa pakkoavioliiton mahdollisuutta.

Teoksen viimeinen osio käsittelee Westermarckin pyrkimyksiä homoseksuaalisuuden dekriminialisoinniseksi ja asenteiden liberalisoinniseksi. Homoseksuaalisuus oli monissa maissa vasta määritelty rikokseksi ja aiheutti ankan sarvoalaisen stigman. Liberaali Westermarck oli yksi hennoista tieteenekijöistä, joka piti aihepiiriä julkisesti esillä. Westermarck ei välttämättä kertonut näkemyksistään kovin suoraviivaisesti, joten Timosaari on tehnyt suuren työn arvioidessaan Westermarckin ajattelua ja sen kehittymistä, mielipiteitä, argumentteja ja perusteluja. Sama pätee myös Westermarckin aika-laistutkijoiden näkemyksiin. Timosaaren analyysi on kaikin puolin oivaltavaa. Hän perustelee näkemyksensä asiallisesti ja selkeästi, vahvaan empiriaan pohjautuen. Tutkimus on myös kielellisesti ja tyyllisesti selkeää ja hyvää tieteellistä laatua. Leipätekstiä tukee mitä monipuolisimmista näkökulmista valitut 41 kuvaa tai piirrosta.

Edvard Westermarck. Totuuden etsijä tarjoaa lukijoille tärkeää tietoa 1800–1900-luvun vaihteen suo-

malaisesta yhteiskunnasta, sukupuolireformin ajasta, avioliittoinstituution murroksesta, seksuaalisuuteen liittyvistä käsityksistä ja ajankohtaisista moraalikysymyksistä. Kaikki oivia näkökulmia kertomaan modernisaatiosta. Teos tuo kuitenkin ennen kaikkea esiin tutkimuskohteensa, uudistusmielisen ja yhteiskunnallisesti aktiivisen tutkijapersoonan, jonka sosiaalipoliittiset mielipiteet perustuivat aina uusimpaan tutkimukseen, Westermarckin tapauksessa länsimaiden ulkopuolisista kulttuureista ja ihmisyyhteisöistä ammennettuun antropologiseen ja historialliseen tietoon.

Edward Westermarck hoiti omalta kohdaltaan yliopiston kolmatta tehtävää eli yhteiskunnallista vaikuttamista aikana, jolloin kyseistä termiä ei ollut vielä valtiovallan taholta keksittykään. Westermarckille totuuden etsiminen tarkoitti nimenomaan tieteellisen tiedon etsimistä. Timosaaren tutkimus onkin oivallinen historiallinen kuvaus siitä, miten paljon ihmistieteiden tuottamalla tiedolla voi olla annettavaa yhteiskunnan lainsäädännöllisessä kehittämisessä.

Pasi Saarimäki, FT
Jyväskylän yliopisto